

kratka zgodovina filmskega oddelka na agrft

matjaž klopčič

Filmski oddelak na AGRFT

Študijska smer za filmsko in televizijsko režijo z ustreznim oddelkom deluje na fakulteti od marca 1963; takrat so s statutom Akademije določili, da se skupni študij gledališke in filmske smeri vodi do tretjega letnika. Zato je imel tedanji filmski študij – vodil ga je ustanovitelj oddelka, profesor Jože Gale – vse do sedemdesetih let precej manj vaj kot danes. Število vaj se je povečalo z uporabo 2x8 mm filmov, ko se je tudi filmski oddelak kadrovsno okreпил.

Pravzaprav sem vaje začel uvajati sam s svojim predmetom, saj so podobne vaje sodile v obveznosti prvih dveh letnikov. Razširjen študijski program smo začeli uvajati v letu 1974. Oddelak z vsemi pedagogi in ustreznim dopolnilnim kadrom na AGRFT šteje šele 27 polnih let in pomen te študijske smeri je treba posebej ovrednotiti: zlasti vlogo filmskega študija v nekdanji federativni republiki Jugoslaviji v primerjavi z mnogo pomembnejšim mestom, ki ga zavzema zadnja leta – po osamosvojitvi republike Slovenije.

Vloga sedme umetnosti zaznamuje Slovenijo kot najmlajšo državo Evrope, ki se je ob osamosvojitvenem procesu krepko zavedala pomena teoretične in kritične vzgoje, obstoja filmske kulture ter pomena kontinuirane produkcije, ki jo naš filmski oddelak zadnja leta nadvse uspešno izvaja. Lahko bi celo trdili, da oddelak s svojimi študijskimi filmi in s svojo neprekinjeno letno produkcijo neopazno povezuje številnejšo produkcijo slovenskih filmov v nekdanji Jugoslaviji s sedanjim časom; slednji seveda pozna vrsto težav, ki so jih prinesla prva leta po osamosvojitvi. Vsekakor je v zadnjem času mogoče opaziti osupljivo rast problematike finančnih vprašanj prepotrebne produkcije študijskih filmov, ki sodijo v obveznosti študijskega načrta. Iz tega podatka lahko tudi sklepamo, da se slovenska filmska produkcija, ki mora predstavljati tudi del nacionalnega kulturnega repertoarja, nahaja v zelo nezavidljivem položaju. Za reševanje vrste problemov v zvezi s produkcijo slovenskega filma smo pred dvema letoma oblikovali Filmski sklad republike Slovenije; vodi ga vrsta odborov, katerim predseduje direktor Tone Freljih.

Na eni strani je slovenski film dokaz žive filmske misli in obstoja filmske kulture v Sloveniji, na drugi strani pa se paradoksalno odkriva v družbi uvoženih filmov, ki podpirajo skoraj izključno ameriško produkcijo. Za večino Slovencev lahko z gotovostjo trdimo, da nikdar ne vidijo na platnih filma kake druge produkcije, zato avtomatično prepoznavajo le tista medijska poročila o kinematografiji, ki nas spoznavajo z ameriškimi izdelki. Podobna situacija grozi dandanes naši proizvodnji študijskih filmov. Filmski oddelak nastopa v prostoru, zaznamovanem z omiko tistih, ki oblikujejo našo kulturo. Morda gre za negotova vprašanja naše filmske produkcije kot posledice tranzicije v katero smo nenadoma vstopili. Vendar se je veliko število kulturnih delavcev, ki so se pojavljali ob procesu nastajanja samostojne slovenske države uveljavilo ob vprašanjih pomembne odločitve, ki smo jo znali Slovenci – morda prvič v svoji zgodovini – izjemno enotno, hitro in pametno izpeljati.

Študijski filmi – del obveznega študijskega programa

Študij na našem oddelku spremljajo obvezni filmi, ki spadajo med študijske obveznosti študentov. Poglejmo študijske obveznosti prvega letnika, ki so se v letih 1974-1976 oblikovale z uporabo 2x8 mm filmov. Po letu 1976 smo zamenjali polamaterski format 2x8 mm z mnogo uglednejšo in finejšo tehniko 16 mm filmov; ta je v preteklosti veljala za edino filmsko delo, s katerim so študentje zaključevali filmski študij.

Dokumentarni film 16 mm tehnike je postal zaključni petminutni film prvega letnika. Med obveznosti prvega letnika sodi tudi izvedba petih ali šestih vaj eno ali dvominutne dolžine. Prvi dokumentarni film v dolžini do 15 minut sodi med praktične obveznosti drugega letnika. Študijski načrt v tretjem in četrtem letu že predvideva realizacijo igranih filmov v dolžini od 10 do 15 minut.

Vse to so na videz majhne in razumljive obveznosti, pa vendar so se zahteve našega filmskega oddelka zelo povečale. Zakaj? Na Kongresu organizacije CILECT v letu 1980 v Edinburghu smo se prvič predstavili kot šola. S pomočjo gospoda Ravarja, tedanjega predsednika združenja CILECT, ki si je ogledal naše študijske filme že nekaj mesecev prej v Ljubljani, so nas izvolili za rednega člana organizacije. Na njihovih manifestacijah nastopamo vse do danes: najprej v osemdesetih letih v okviru programa CILECT na festivalu v Karlovych Varech, potem pa na festivalu študijskih filmov na novo ustanovljenem festivalu v Münchnu, ki ga je prvič uveljavil v 1981 letu naš prijatelj in profesor bavarske filmske šole prof. Wolfgang Laengsfeld. Idejo o novem festivalu v Nemčiji je razvil skupaj z menoj in profesorjem Dickom Rossom v navdušujočih in zadušljivih nočeh ob reki Teple, ki se leno preliva skozi nekdanji Karlsbad.

Z leti je postal festival v glavnem mestu Bavarske najuglednejši pa tudi najzanimivejši na svetu: vsako leto mu priključi Laengsfeld kako novo državo; njihove študijske dosežke potem ocenjuje žirija, ki jo sestavljajo samo študentje – delegati vseh mogočih filmskih šol sveta. Naj tu omenim, da smo v letu 1991 prejeli daleč najvišje denarno priznanje festivalov Münchna v vseh dosedanjih letih in sicer 10.000 DEM za "produkcijo in izvedbo" filma Saše Podgorška **Koza je preživela**. To je morda najvidnejši dosežek našega oddelka. Ogledi festivalov (München, Tel Aviv, Angers, Tours) so našim študentom predstavili možnosti, ki jih včasih lahko občudujemo v projektih sorodnih šol. Takoj naj poudarim, da finančne možnosti nikoli niso bile ključne in ne odločajo o uspehih filma. Vrsto let smo v Münchnu kot daleč najboljšo selekcijo nagrajevali filme angleške šole "Royal College of Arts", ki je imela zelo skromna sredstva; njihovi finančni pogoji so bili vrsto let podobni našim. Takrat so nam še pomagala podjetja, ki so ob procesu osamosvajanja izginila ali propadla. Med njimi je bila dragocena tudi pomoč Vibe, ki nam je pri vrsti nekdanjih filmov, izdelanih pred osamosvojitvenimi procesi, pomagala z občutnimi popusti. Odkar se pojavlja Viba v "likvidacijskem" procesu, nam vso tehniko in usluge zaračunava po polni ceni.

Dejstvo, da je osamosvojitve prinesla slovenskemu filmu izgubo številnih strokovnjakov, filmskih delavcev in precejšnje zmanjšanje proizvodnje, priča o tem, kako je proces samostojnosti za slovenski film in slovensko filmsko kulturo pravzaprav zelo dvorezen. Morda velja poudariti, da se je v ideologiji preteklosti filmska kultura strahovito oklepala misli V. I. Lenina, ki je zapisal: "*Od vseh umetnosti je za nas najvažnejši film!*" Pomen lastne filmske kulture nova samostojna Slovenija vsekakor priznava in jo zagotavlja, vendar se stroški filmskega oddelka vseeno dvigujejo: zrcalijo stanje, ki se pojavlja v zmanjšani filmski proizvodnji Slovenije, posledice pa najdemo v zastareli filmski tehniki šole. Obljubljajo nam gradnjo novega filmskega centra, ki bo imel tudi ateljejske prostore, studio in laboratorij za potrebe študija slovenske filmske in televizijske režije ter nabavo prepotrebne in bolj sodobne video tehnike. Počakajmo.

Poglejmo si problematiko in proizvodne kombinacije naših študijskih obveznosti. Dokumentarne filme smo do leta 1987 producirali sami, od leta 1987 naprej pa je produkcijo prevzelo Uredništvo dokumentarnega programa televizije Slovenije (do leta 1990 so se dokumentarni filmi na televiziji tudi montirali). Televizija Slovenija je v zadnjih letih – najbrž neprevidno – skrčila število filmskih montažerjev, zato zdaj dokumentarce montiramo v okviru lastnih montažnih prostorov; iz tega izhaja vrsta nevšečnosti, ki vplivajo tudi na naše delo. Televizija vse več oddaj proizvaja z video tehniko, ki je sicer cenejša, vendar pa zelo neobstoja; ta odločitev je torej vprašljiva in odpira vprašanje odločitev vodilnega kadra. Oprostite mojim zaključkom: "*Est modus in rebus!*" Igrane filme, ki so obveznost višjih letnikov, smo producirali sami – z redno dotacijo Ministrstva za šolstvo, laboratorijskimi uslugami televizije Slovenija in s popusti pri uslugah, ki jih je nudila Viba; slednji so izginili z osamosvojitvijo in s stečajem Vibe. Na začetku smo se uspeli pogoditi s televizijo, da so krili eksterne stroške naših projektov, vendar nam z vsakim filmom krčijo pomoč: sem sodijo predvsem stroški filmskih ekip, prevozov in zunanjih stroškov produkcij.

V letu 1992 smo dobili izdatno pomoč Ministrstva za kulturo, ki jo zadnji dve leti pridobimo po vsakoletni borbi. Odkar imamo Sklad za kinematografijo, ta prevzema obveznosti Ministrstva za kulturo in nas za zdaj pravzaprav financira. Najem rekvizitov in prostorov, ki so nam služili kot začasni brezplačni ineks, je zdaj ustavljen. Prisiljeni smo plačevati snemalna mesta po ceni posameznih lokacij, ki jo določa trg. Film AGRFT skušajo predvideti manj stroškov in uveljaviti več samostojne misli. V tem primeru se lahko ocenjujejo kot rezultat precizne in potrebne filmske misli srednjeevropskega naroda, ki priznava pomen filmske kulture, se zanjo bori in jo razširja.

Problemi oddelka

Oddelk ima neprimerne prostore, ki so jih načrtovali vrsto let. Zdaj Ministrstvo obljublja nove prostore, ki naj bi bili čez nekaj let na razpolago v kompleksu Metelkova. Za izvedbo študijskih snemanj, televizijskih vaj in nekaterih etid imamo na razpolago filmsko predavalnico, ki pa je premajhna in opozarja, da je za vse sestanke in projekcije – pa tudi za televizijska snemanja – filmski oddelk neustrezno opremljen. Ugled naše filmske kulture predstavlja zelo okleščeno in skromno. Poseben problem predstavljajo snemanja diplomskih filmov, ki jih študentje na šoli ne morejo izpeljati: šola za to nima potrebnih sredstev in jih v ta namen ne sme pridobiti. Včasih smo te filme producirali sami. Oddelk še vedno prosi za število predvidenih nalog vseh vpisanih, vendar jih zaradi različnih vzrokov navadno posnamemo manj kot je predvideno. Vseeno lahko opazimo, da se želje študentov stopnjujejo, kar se odraža v finančni konstrukciji projektov. Dolžina posameznih filmov se povečuje in načelnega dogovora o največ petnajstminutnem filmu ne upoštevamo dovolj. Študentje vidijo v dolžini filma tiste prepotrebne odlike, ki zagotavljajo prodoren odmev projekta.

Novi produkcijski pogoji filmskih šol

Posledica teh naraščajočih želja odseva možnosti, ki se v skoraj vseh filmskih šolah sveta kažejo v razkošnejših projektih. V njih lahko opazimo ugled filmske kulture: mnoge države sveta se pojavljajo s povsem novimi metodami učenja. Vse večjo vlogo odigravajo računalniški pripomočki, celo laserske plošče; vse to so sijajne možnosti, ki pa jim z našo zastarelo tehniko komaj sledimo. Narod, ki nima lastne video in filmske kulture, je dandanes "mrtev narod"; tako bi lahko parafrazirali ugotovitev moža s slovenskega bankovca, umetnika Riharda Jakopiča. Situacija filmske kulture pa je v naših medijih boljša kot kdajkoli. To je paradoks, ki nasprotuje prejšnjim ugotovitvam. Imamo zelo odmevno televizijsko oddajo "Povečava", ki nam je že leta v ponos, filmska revija "Ekran" pa promovira kritično misel teorije o filmu (le malo držav na svetu pozna publikacijo s tako tradicijo). Informacije, ki nas seznanjajo s situacijo sodobnega filma, lahko najdemo predvsem v tiskani besedi. Izbor distribucijskih filmov pa je obupen: tu smo še vedno le daljni odsev ameriške produkcije, ki se ji brez potrebe priklanjamo. To bi lahko primerjali z "Oskarji" letošnjega leta. V času, ko na naših ekranih gledamo filme Sauteta, Taverniera, Wendersa in Herzoga, je videti nemogoče, da medlimo pred filmom Mela Gibsona, ki je le kombinacija komercialnih spogledovanj med producenti in publiko; to nikakor ne more biti pomemben film. Na tem mestu bi morala generacija naših študentov krepko in glasno nastopiti. V takšnem uporu proti pogrošnosti naših distributerjev vidim revolt, ki bi moral sprožiti spremembo kinematografske politike. Nikar se ne motimo! Lahko se oklenemo misli Majakovskega, ki je že pred petdesetimi leti zatrjeval, da je treba za prepoznavanje in podporo pomembnih umetniških del voditi ustrezno politiko javnega mnenja. Prav nič ni povsem avtomatično! Enostavno povedano: populistični okus je vedno tisti, ki caplja za dragocenim, vzgojnim, osvobajujočim. Domača filmska teoretična misel, ki se oklepa najboljšega v preteklosti, nas opozarja na odlike filmske poetike, ki jih slutimo v njeni prihodnosti. Tu vidim tudi najdragocenejšo vlogo in pomen obstoja našega filmskega oddelka ter njegove filmske produkcije.

Uspehi produkcij našega filmskega oddelka, nagrade v Angersu, Toursu, Karlovych Varech, Celovcu, več priznanj v Münchnu ter mnoga Prešernova odličja Univerze in matične fakultete v Ljubljani... – vse to uvršča naš oddelk med tiste, ki najsijajnejše promovirajo svojo matično AGRFT. •